

Het volk kan zich niet vergissen

door drs. Th.B.F.M. Brinkel

Eastward I go only by force, Westward I go free
Henry David Thoreau

Het is de waarde van een verblijf in de Verenigde Staten om te ontdekken, dat ook dan de meningen verdeeld zijn. Brinkel doet verslag van zijn reis door dat land. Hij noemt dat een van de groote aantrekkelijkheden van de Amerikaanse samenleving.

Drs. Th. B. F. M. Brinkel (1958) is stafmedewerker van het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA; hij is redactiesecretaris van Christen Democratische Verkenningen.

Een tweehonderdjarig experiment met regeren door het volk en voor het volk, zo zou men de staatkundige geschiedenis van de Verenigde Staten van Amerika kunnen karakteriseren. Deze proefneming heeft wereldwijde effecten. Ook op de Westeuropese samenleving is haar uitwerking niet uitgebleven. Het lot van de Verenigde Staten en dat van de landen van West-Europa is nauw met elkaar verstrengeld. Dat is zowel het resultaat van historische ontwikkelingen als van bewust beleid. Het is daarom voor West-Europeanen van groot belang te proberen de Amerikaanse samenleving te begrijpen en vice versa. Dit artikel is een poging tot beter begrip van de Amerikaanse politiek en cultuur.¹⁾

De Nieuwe Wereld

De Amerikaanse samenleving is zo groot en zo veelvormig, dat het heel moeilijk is om duidelijke karakterschetsen te geven. Zonder enige kennis van de geschiedenis is ieder streven naar begrip tevergeefs. De Amerikaanse natie heeft op dit terrein een

groeiproces meegemaakt, dat bepalend is geweest voor de mentaliteit. En dat nog steeds van invloed is op de Amerikaanse kijk op Europa en haar inwoners. Met miljoenen hebben ze zich gevestigd op het Westelijk halfrond, de idealisten en de avonturiers, de armen en de verdrukten. De *personae non gratae* uit Europa. Voor hen was Amerika het land van de onbegrensde mogelijkheden. In Nieuw Engeland, in Nieuw York konden zij een nieuw bestaan opbouwen. Allerlei christelijke kerken zochten hun Nieuw Jeruzalem in Providence, New Ark, Shalom (Salem) of Ephrata. Ieren die in Europa niet genoeg te

1) De auteur is in de gelegenheid geweest hiermee in aanraking te komen. Hij heeft op uitnodiging van de Amerikaanse Ambassade in Nederland een reis kunnen maken naar drie grote Amerikaanse steden: Washington D.C.; Chicago, Illinois; New York, New York; naar de marinebasis van Norfolk, Virginia en naar de luchtmachtbasis Minot in Noord-Dakota. Daarna heeft hij op eigen gelegenheid een rondreis gemaakt op het Amerikaanse platteland, d.w.z. in de staten Pennsylvania, Virginia, Noord-Carolina en Maryland. Dit artikel is het resultaat van opgedane ervaringen en van gesprekken met zowel hoge ambtenaren en specialisten als met 'gewone' gezinnen.

eten kregen, grepen hun kans in de VS, net als Italianen en Polen.

Alles begon opnieuw. Niet alleen in religieuze of materiële zin, ook op politiek gebied zouden de *Founding Fathers* wel eens laten zien dat zij afrekenden met het *Ancien Régime*. Vrijheid en gelijkheid werden gegarandeerd en vervingen het absolutisme, de adel en de herendiensten, de vermenging van kerk en staat in Europa. Zij wilden de ideale grondwet schrijven waarin machten en vrijheden elkaar, als volgden zij natuurwetten, in evenwicht hielden. De Constitutie werd een soort contract tussen vrije burgers; zij vangt dan ook aan met de woorden: 'Wij, het volk van de Verenigde Staten .....'.²⁾ Het originele exemplaar van de grondwet, die volgend jaar overigens precies tweehonderd jaar oud is, ligt op een soort altaar opgebaard in de National Archives in Washington. Dit kreukelige document is de basis van de Amerikaanse staat en wordt met groot ontzag vereerd.

Is het wonder dat de Amerikanen door de jaren heen met gemengde gevoelens terugkeken naar Europa? Het continent dat hen niet nodig had. Het werelddeel waar nog steeds grote bevolkingsgroepen onderdrukt werden, armoede leden, om godsdienstige of politieke redenen vervolgd werden. De Amerikanen zagen de cynische Europese regeringsleiders met elkaar oorlogen voeren als verlengstuk van hun buitenlandse politiek. En was er onder hen geen oorlog, dan verplaatsten zij het geweld wel naar hun

koloniën. Zoals ook de Dertien Koloniën op het Westelijk halfrond ervaren hadden. Uit Europa kwam Hitler voort, die alleen met Amerikaanse steun kon verdwijnen. Uit Europa kwam Stalin voort, die alleen dankzij Amerikaanse steun in toom kon worden gehouden. En de erfgenamen van Stalin resideren nog steeds in Moskou.

Kijken Amerikanen terug naar de Oude Wereld, dan zien zij niet veel goeds. Zonder enige twijfel is hun eigen samenleving veruit de beste, daarvan zijn ze overtuigd. Trouwens, de groei van de Verenigde Staten tot supermogendheid is daarvan wel het beste bewijs.

Aan de andere kant bewaren al die ex-immigranten en hun nazaten een warm plekje in hun hart voor hun vroegere land van herkomst. Ieren zijn begaan met het lot van Eire, Polen met hun oude vaderland. Toen Europa na de Tweede Wereldoorlog in de as lag, hebben ze het vuur weer weten aan te wakkeren met de Marshallhulp. Amerikaanse geschiedenis is voor een groot deel Europese geschiedenis. Van de klassieke Oudheid, de Renaissance, de Verlichting, van Rome en de Reformatie zijn zij net zo goed de erfgenamen. De *Founding Fathers* bestuurden Europese staatsregelingen voor ze met hun eigen grondwet begonnen. Voor *The Cloisters* in New York zijn hele stukken Romaanse kloosters naar Amerika verhuisd. In Washington wordt de laatste hand gelegd aan de National Cathedral, die onmiskenbaar geïnspireerd is door de gothische kathedraal van Salisbury. Kennelijk voelen Amerikanen de behoefte die zeelieden op een lange reis ook hebben: een paar dierbare stukken van thuis meenemen.

Al die ex-immigranten en hun nazaten bewaren een warm plekje voor hun land van herkomst.

Politieke bewegingen

Die tweeslachtige houding ten opzichte van Europa is ook waarneembaar in de Amerikaanse buitenlandse politiek. Er zijn twee karaktertrekken waarvan nu eens de één,

2) 'We the people of the United States ..... do ordain and establish this Constitution for the United States of America.'

dan weer de ander sterker vertegenwoordigd is in het beleid.

Overheersen gevoelens van superioriteit van de eigen samenleving en het streven deze af te scherpen tegen de slechte invloed van de Oude Wereld, dan kan men dat met 'isolationisme' aanduiden. Isolationisme sluit militair ingrijpen elders in de wereld niet uit. Waar de belangen van de Amerikaanse samenleving, en haar opdrachtgeefster het Amerikaanse volk, beschermd moeten worden (Nicaragua), treedt de V.S. op. De Verenigde Naties dient hooguit om aan andere volken het Amerikaanse ideaal uit te dragen, niet om zèlf te moeten luisteren naar de slechte wereld. Amerika hoeft niet te leren van andere volken, zeker niet van Europa.

De andere stroom zou men 'internationalisme' kunnen noemen. Dat is de stroom waarin de 'familieband' met Europa nauwer wordt gekoesterd. De belangen van het Amerikaanse volk worden meer gerelateerd aan die van andere landen, of zelfs aan hogere normen van recht en vrijheid. In deze geest past de oprichting van de NAVO, het verlenen van de Marshall-hulp, maar ook: het streven naar ontspanning en wapenbeheersing.

Het is voor Europeanen verre van eenvoudig om het verschil tussen de twee grote partijen, Republikeinen en Democraten, goed te doorgronden. Wel is het enigszins mogelijk beide te vergelijken met bovengenoemde hoofdtrekken. Traditioneel heeft de Democratische Partij de steun onder de families die recent in Amerika zijn aangekomen. Het is de 'volkspartij' van Andrew Jackson en Martin van Buren, van de mensen die moeten opboksen tegen de gearriveerden: de katholieken, de Joden, de zwarten, de arbeiders. Ook met de vakbeweging hebben de Democraten sterke banden. De meeste aanhang hebben zij aan de Oostkust, de sterk geïndustrialiseerde gebieden als Chicago, Detroit, Cleveland. Democraten zijn meer internationalistisch ingesteld en meer geïnteresseerd in Europa. Onder de Democratische presidenten Wilson en Roosevelt is de

V.S. de Eerste en de Tweede Wereldoorlog ingegaan en onder Truman is de NAVO opgericht.

De aanhang van de Democratische partij is echter in beweging. De conservatieve blanken in het Zuiden stemden van oudsher Democratisch, omdat Yankee-Lincoln een Republikein was. Toen in de jaren zestig de zwarten in het Zuiden door toedoen van Democratische presidenten politiek gelijke rechten kregen, werden de blanken daar meer Republikeins. Ierse, Poolse of Italiaanse immigranten zijn in zoverre geassimileerd geraakt dat hun stemgedrag zich niet meer onderscheidt van dat van de gemiddelde Amerikaan.

De Republikeinse partij is ontstaan in de Amerikaanse burgeroorlog ter behoud van de Unie en afschaffing van de slavernij. De *Grand Old Party* is geleidelijk aan meer de conservatieve partij geworden, de partij van de 'haves'. Zij is nu de partij van de staatsonthouding, van lage belastingen en het vrije spel der economische krachten. Isolationisme is hier wat sterker aanwezig en herkenbaar in het beleid van de Republikeinse president Reagan: wapenbeheersing is niet zo interessant, het Strategisch Defensie Initiatief juist wel, want dat beschermt Amerika. Het verschil echter tussen beide politieke bewegingen is voorzeker ingewikkelder dan zoals Abraham Kuyper het schilderde: 'In hoofdzaak zijn toch de republikeinen beslist anti-revolutionair en trekken de democraten aan het revolutiekoord'.³⁾

Publieke opinie

Want in de Amerikaanse politieke traditie, of die nu republikeins of democratisch is, geldt beslist dat het volk de laatste macht heeft. Voor tal van bestuurlijke posten zoals gemeenteraden, staatsparlementen, gouverneurs, het Congres, de president, worden verkiezingen gehouden. Bij de rechtspraak is het volk vertegenwoordigd in de jury. Telkens moeten bestuurders rekening houden

3) Dr. A. Kuyper, *Varia Americana*, (Amsterdam/Pretoria, 1899) 31.

met hun kiezers. Dat geldt wel heel speciaal voor de leden van het Huis van Afgevaardigden. Zij worden om het jaar gekozen via een districtenstelsel. Zelden zullen zij ingaan tegen de 'volkswil'. De publieke opinie, zoals die blijkt uit enquêtes, lobbies, verkiezingen, de pers, speelt in Amerika een veel grotere rol dan in Europa. President Reagan voelt de wensen en verlangens van de bevolking feilloos aan. Voorbeelden daarvan zijn zijn antwoord op de vraag om straf tegen terrorisme met de militaire actie tegen Libië of de manier waarop hij op de televisie reageerde op de ramp met het ruimteveer Challenger.

Een gevolg van dit verschijnsel is dat om het even welke lobby, ambtenaar of politicus zijn/haar ideeën graag het extra gezag geeft van steun bij de publieke opinie. Die is het volk, en wie zou het volk niet graag achter zich willen hebben? In de relatie met Europa betekent dit, dat de Europeanen zich altijd moeten schikken. Er is immers geen gezag boven het Amerikaanse volk. In handen van isolationisten bevat deze overtuiging een krachtig argument: de publieke opinie in de Oude Wereld is de Amerikaanse niet. Europeanen zijn lui, rijk en niet bereid voor hun defensie te betalen, vinden veel Amerikanen.⁴⁾ En welke feiten men vanuit Europa ook aanvoert, daar helpt geen lieve moeder aan. Of de Europese landen nu 90% van de manschappen, 85% van de trucks of 80% van de gevechtsvliegtuigen van de NAVO leveren of niet.⁵⁾ Het volk kan zich niet vergissen.

SDI

Voorstanders bijvoorbeeld van het Strategisch Defensie Initiatief in de Verenigde Staten, maar ook in Europa, mogen er graag op wijzen dat hun voorstel in Amerika massale steun geniet. Daarmee hopen zij tegenstanders al in een nadelige positie gebracht te hebben.

Er is een bezoek aan de Verenigde Staten voor nodig om die bewering met eigen ervaringen te kunnen staven. Hoe staat het met SDI in Amerika? De specialisten benadrukken allemaal dat SDI bescheidener is, dan

het in de openbaarheid gepresenteerd wordt. Het is de komende zeven jaar een puur onderzoeksprogramma. Het is een bundeling van reeds bestaand onderzoek naar mogelijkheden tot verdediging tegen binnenkomende raketten. De uitkomst van het onderzoek zal waarschijnlijk heel wat minder zijn dan een verlossing uit de nucleaire afschrikking. Het Congres steit minder geïnteresseerd dan de regering ervoor vraagt (16 miljard dollar voor 4 jaar, in plaats van 26 miljard). Opstelling van wapens in de ruimte zal voorlopig wel onhaalbaar blijven. Het onderzoek richt zich op de bescherming van de raketten in plaats van de burgerbevolking in de steden.⁶⁾

Bij nader inzien blijkt de beweerde nationale steun mee te vallen. Het is waar, vanuit het Congres komt nog weinig principieel verzet tegen SDI. Maar dat station is dan ook al gepasseerd. Critici dáár richten zich nu voornamelijk op het verlagen van de SDI-begroting en het aanbrengen van beperkingen. Zij wijzen met name op het belang van het ABM-verdrag, dat zij te waardevol vinden om te riskeren. Dat *Anti Ballistic Missile* verdrag verdient korte uitleg. ABM-systemen zijn wapens waarmee een land zichzelf kan verdedigen tegen aankomende vijandelijke kernraketten. Per verdrag (1974) hebben de Verenigde Staten en de Sowjet-Unie afgesproken maar een heel klein aantal van deze systemen op te stellen. Zij gingen er namelijk vanuit dat de situatie waarin de ander na een aanval onherstelbare schade kan toebrengen de vrede, althans de afwezigheid van oorlog, in stand hield. Door toedoen van het bezit van kernwapens erkenden beide dat de veiligheid van de één gerelateerd is aan

4) Aldus W.J. Taylor, Georgetown University Center for Strategic International Studies.

5) Drs. J.J.M. Penders, Europa en het West-West-probleem, *Internationale Spectator* (juni '86) 405.

6) Over SDI sprak ik o.a. met Ray Caldwell, van de Arms Control and Disarmament Agency van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, en met David Martin, van het Strategic Defense Initiative Office van het departement van Defensie.

de veiligheid van de ander. Ze werden tot dialoog gedwongen.

Het streven om toch een effectieve ABM-verdediging op te stellen is, paradoxaal genoeg, in de huidige omstandigheden zeer gevaarlijk: Wie onkwetsbaar is, of denkt te zijn, zou in de verleiding kunnen komen van de kwetsbare partij concessies af te dwingen. Door te dreigen met vernietiging. De ander kan een serie tegenmaatregelen nemen, tot en met een snelle ontwapenende slag. Dat is een ernstige stap terug ten opzichte van de situatie waarin beide supermachten elkaar nodig hebben om te overleven. Daarom zou men voorstanders van SDI dan ook eerder tot de isolationistische stroom kunnen rekenen. SDI is een instrument om Amerika te beschermen tegen kwaad van buiten, vooral Russische kernraketten. Het ABM-verdrag is voor hen minder belangrijk. Ook de gevolgen van invoering van SDI-systemen voor bijvoorbeeld de veiligheid van West-Europa kunnen hen niet bijster interesseren.

Volgens Humphrey Taylor van het enquêtebureau Louis Harris and Associates in New York denkt de Amerikaanse bevolking zeer verschillend over strategische defensie tegen kernwapens. Een en ander is sterk afhankelijk van de gekozen vraagstelling. Wordt SDI gepresenteerd als een methode om de bevolking te beschermen, dan is men massaal vóór. Worden de kosten of de risico's in de vraagstelling opgenomen, dan is men tegen.

Steun is er voor SDI ook niet bij personen of instellingen die zichzelf als vooruitstrevend of Democratisch afficheren. Dr. Walter Massey (Argonne National Laboratory van de Universiteit van Chicago) zet uiteen wat de gevolgen van het Republikeinse beleid zijn voor zijn academie: een stad als Chicago zal van SDI weinig profiteren. De meeste defensie-industrieën zijn geconcentreerd in het Zuiden en het Westen. Bovendien weigert een aantal faculteiten van de universiteiten in de stad (Universiteit van Chicago, Universiteit van Illinois en de Loyola Universiteit) principi-

eel aan SDI-onderzoek mee te werken. Het onderzoek, dat wetenschappelijk gezien zeer enerverend is, zuigt geld, onderzoekers en faciliteiten weg. Massey noemt nog een gevolg van het beleid van de regering in Washington: er zullen in de Verenigde Staten vijf supercomputers komen, het mooiste van het mooiste in het computerdom, voor wetenschappelijk onderzoek. De regering wil echter verbieden dat onderzoekers van Russische of Oosteuropese nationaliteit daaraan meedoen. De universiteiten van Chicago gaan daarmee niet akkoord: zij willen geen faciliteiten in hun academische gemeenschap waar sommige leden van zijn uitgesloten. Daarmee riskeren zij wel dat die spullen aan hun neus voorbijgaan.

Uitgesproken tegenstander van SDI blijkt Andrew Pierre te zijn, directeur van het Council on Foreign Relations (uitgever van o.a. het gezaghebbende Foreign Affairs). SDI leidt volgens hem tot een ontkoppeling van de veiligheid van de Verenigde Staten en West-Europa, ook wanneer het alleen de kernwapensilo's zou beschermen. De Sovjet-Unie, zo verwacht hij, zal daarop waarschijnlijk reageren met een vergroting van aantallen en kwaliteit van de raketten waarmee zij een ontwapenende eerste slag kan uitvoeren. Dat maakt de situatie nog instabieler dan zij al is, aldus Pierre. Ook over de zgn. economische 'spin off' is hij sceptisch. Daarvoor zijn de toepassingen te exotisch. Ook de ruimtevaart heeft volgens hem de civiele sector niet veel meer opgeleverd dan

---

» De ruimtevaart heeft niet veel meer opgeleverd dan de tefalpan en pleisters tegen zeeziekte. «

---

de tefalpan en de pleisters tegen zeeziekte. Over het Strategisch Defensie Initiatief doen allerlei vanzelfsprekendheden en mythen de ronde. Deze bemoeilijken een goed zicht op de reële situatie en daardoor het innemen van een genuanceerd maar duidelijk standpunt in de discussie met voorstanders.⁷⁾

Terrorisme

Bijzonder slecht voelen Europeanen en Amerikanen elkaar aan als het gaat om het verschijnsel terrorisme. De preoccupatie van Amerikanen met terrorisme is groot. Dit voorjaar was er iedere dag wel een kop in de kranten over dit onderwerp. Het zijn dan ook vooral Amerikanen, burgers en militairen, die van de gemene gewelddadige acties het slachtoffer worden.

De reactie van de Europese bondgenoten hierop werd eigenlijk een betrouwbaarheidstest. Geven de Europeanen wel om de levens van Amerikanen? Terrorisme wakkert isolationistische ideeën aan: het laat de slechtheid en onbetrouwbaarheid van de Oude Wereld overduidelijk blijken. Voor Amerikanen gaat het om misdaad en misdaad moet gestraft worden. De meeste Amerikanen steunden de militaire actie tegen Libië in april. Kadaffi, zo is de overtuiging, is een soort Hitler en is de oorzaak van het terrorisme. Het is typisch Europees om daar tegenin te brengen dat een militaire aanpak het vraagstuk niet oplost en om een diplomatieke uitweg te zoeken. Dat spreekt in de Nieuwe Wereld niemand aan. Sterker nog: het bevestigt de indruk dat Europeanen ofwel laf zijn ofwel hebzuchtig (vanwege de olie).

Treffend was een artikel in de Washington Post van 25 april van Charles Krauthammer. Deze neemt het de Europeanen zeer kwalijk dat zij de Amerikaanse regering niet sterker steunden. Het resultaat zal volgens hem ten eerste zijn, dat de Amerikaanse regering de bondgenoten in het vervolg niet meer zal consulteren. Maar het zal er bovendien toe leiden dat de kloof in de NAVO groter wordt: de Amerikanen zullen niet meer willen dienen als gijzelaars voor de veiligheid van Europa:

'Wat begint met de terugtrekking van de Amerikaanse toeristen (uit Europa) eindigt met de terugtrekking van de Amerikaanse troepen'.⁸⁾ Kortom: als Europeanen niet meer geven om het leven van Amerikanen, waarom zouden de laatsten de eersten dan nog willen verdedigen. Een van de ambtenaren van het ministerie van Defensie, Dov Zakheim (assistent under-secretary of defense for policy resources), vergelijkt het Europese optreden zelfs met de houding van Chamberlain en Daladier ten opzichte van Hitler. Terrorisme is zo'n typisch onderwerp waarin de Amerikaanse beleidsmakers zich graag laten meevliegen op de vleugels van de publieke opinie. De zwarte piet wordt dan bij Europa gelegd; dat moet zich maar aanpassen.

Wie zijn standpunt in de discussie over vrede en veiligheid in Nederland wil versterken is vaak geneigd op te merken dat het in de Verenigde Staten gedeeld wordt. Door de zwaarwegende positie van de V.S. in de NAVO lijkt men daarmee een onoverkomelijk sterk argument te hebben aangevoerd. Helaas mooi is het wanneer het standpunt de steun van het Amerikaanse volk heeft. Zo is de laatste tijd de indruk gevestigd dat Amerika als één man achter SDI staat, dat West-Europa te weinig over heeft voor haar eigen verdediging en dat de NAVO in een crisis verkeert. Omdat zij de sanctie hebben van de hoogste soeverein, het Amerikaanse volk, zouden deze ontwikkelingen onherroepelijk zijn.

Het is de onschatbare waarde van een intensief verblijf in de Verenigde Staten, te ontdekken dat de meningen ook daar verdeeld zijn. Dat nu eens de ene stroming, dan

7) Onder de gastheren die tijdens de rondreis een kritische houding innamen t.a.v. SDI waren o.a. John J. Maersheimer (Committee on International Relations, Chicago University) en een medewerker van Senator Sam Nunn (Georgia, Rep.). Een uitgesproken voorstander was Bruce Weinrod (Heritage Foundation) die alle isolationistische registers opentrok.

8) Charles Krauthammer, *Some Allies: whose side are they on?*, *Washington Post* 25-4-'86.

weer de andere prevaleert. Dat ontwikkelingen helemaal niet onomkeerbaar zijn. Dat is dan ook een van de grote aantrekkelijkheden van de Amerikaanse samenleving. Risico in de politieke cultuur van de Nieuwe Wereld is de overheersende theorie van de volkssoevereiniteit. Waar het volk geen normen boven zich aanvaardt, kan het nationale eigenbelang vrij spel krijgen.

Literatuur

In het bestek van dit artikel konden maar enkele aspecten van de Amerikaanse samenleving aan de orde komen. Wie geïnteresseerd is in sociaal-economische vraagstukken leze: Bartha Pronk, Het land van de onbegrensde eigen verantwoordelijkheid. Verslag van een reis naar de Verenigde Staten. Uitgave CNV, Vakbeweging Internationaal Nummer 6.

Een ieder die een reis naar de Verenigde Staten overweegt dient zich te verdiepen in de geschiedenis van het land. Een zeer goed leesbare geschiedschrijving, die vrijwel geen aspect van de samenleving onbesproken

laat, is: Dr. J.W. Schulte Nordholt, Triomf en tragiek van de vrijheid. De geschiedenis van de Verenigde Staten van Amerika, Amsterdam, 1985.

Interessant is te weten hoe Nederlanders de Nieuwe Wereld ervaren hebben. Voor de ingezetenen van het CDA-huis is: dr. A. Kuyper, *Varia Americana*, Amsterdam/Pretoria 1899, verplichte literatuur.

Voorts heb ik mij gebaseerd op:

- William Manchester, *De glorie en de droom*, Amsterdam/Brussel 1976.
- Dr. A. Lammers, *Op het snijpunt van München en Vietnam. Amerikaanse buitenlandse politiek en de last van het verleden*, *Internationale Spectator* (mei 1986) 289-296.
- Drs. J.J.M. Penders, *De Europese kant van het West-West-probleem*, *Ibidem* (juni 1986) 402-406.

